

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-003-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак,
шаҳраки донишҷӯён, бинои таълимии 7)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ номзоди илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқорӣ Тоҷикистон Раҳимов Саидалӣ Холович ба диссертатсияи Сайфиддинзода Самариддин Сайфиддин дар мавзӯи “Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ”, барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 – Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит)

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм

Диссертатсия ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси илмӣ 6D050800 – Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) иҷро карда шудааст: 1.2. Методологияи ташаккули нишондиҳандаҳои баҳисобгирӣ, ки дар сатҳи микро- ва макроиқтисод маҷмуи иҷтимоӣ иқтисодиро тавсиф мекунанд, 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифагузориҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ, 1.13 Ташкили баҳисобгирии бухгалтерӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) аз рӯйи сегментҳо, бизнес-ҷараёнҳо ва сохторҳои таркибӣ, 1.14 Методологияи истифодаи технологияҳои замонавӣ иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар соҳаи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва ҳисобот.

Мубраияти мавзӯи диссертатсия

Дар иқтисодиёти муосир равандҳои ҷамъоварӣ, натиҷагирӣ ва таҳлили иттилооти баҳисобгирии муҳосибӣ ба иқтисодиёти рақамӣ мутобиқ карда мешаванд. Дар шароити рақамикунонӣ масъалаи идоракунӣ самараноки корхонаҳо ба ҷорӣ намудани низоми баҳисобгирии идоракунӣ вобастагӣ дорад. Зарурати қабули саривақтии қарорҳои идоракунӣ аз роҳбарони субъектҳои хоҷагидор талаб мекунад, ки низоми автоматикунонидашударо ба роҳ монанд, ки он дар шароити татбиқи бучетикунонӣ имконият медиҳад бисёр масъалаҳои мубрами фаъолияти ҷорӣ ҳал карда шаванд.

Дар иқтисодиёти муосир баҳисобгирии идоракунӣ фаъолияти бонизоми идоракунӣ корхона ва яке аз муҳимтарин зернизомҳои таъминоти иттилоотии менеҷмент ва муассисони корхона буда, дар заминаи

рақамикунонии умумии иқтисодиёт дигаргуниҳои муҳимро аз сар мегузаронад.

Дар чунин шароит, аз як тараф, ба низом даровардани ҷиҳатҳои алоҳидаи чунин дигаргуниҳо, муайян кардани муаммоҳои асосӣ ва аз тарафи дигар, бо назардошти имкониятҳои иттилоотӣ, техникӣ ва технологӣ, омилҳои ташкилию идоракунӣ, ташаккули ҷанбаҳои методологӣ ва самтҳои ояндадори он муҳим аст. Дар робита ба гуфтаҳои боло, қайд намудан ба маврид аст, ки дар мубрамияти мавзӯи мазкур шубҳа ҷой надорад ва он метавонад, ки дар ташаккули низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ аҳамияти назарраси илмӣ ва амалӣ дошта бошад.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои химоя пешниҳод шудаанд дар асоснок кардани ҷанбаҳои назариявӣ, таҳияи тавсияҳои методӣ ва амалӣ оид ба рушди низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ бо истифода аз воситаҳои муосири рақамикунонӣ ифода меёбад. Ҳамчун натиҷаҳои муҳими дорои навгонии илмӣ дар диссертатсия чунин нуктаҳо ҷудо карда мешаванд:

1. Ҷанбаҳои назариявии ташаккули баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун унсурҳои асосии таъминоти иттилоотии низоми идоракунии корхонаҳо таҳқиқ шудааст. Ақидаҳои гуногун оид ба мафҳум ва моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ омӯхта шуда, нуктаи назари муаллиф ҷудо карда шудааст. Заминаҳои таърихӣ ва иқтисодии ташаккули баҳисобгирии идоракунӣ таҳқиқ карда шуда, муносибати он бо баҳисобгирии молиявӣ ва баҳисобгирии истеҳсоли муайян ва арзёбӣ карда шудааст.

2. Асосҳои ташаккули низоми баҳисобгирии идоракунии рақамӣ таҳқиқ гардида, хусусиятҳои асосии марҳилаҳои истифодаи воситаҳои рақамӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ муайян карда шудаанд. Дигаршавии аломатҳои баҳисобгирии идоракунӣ бо таъсири рақамикунонӣ таҳқиқ шуда, шароити ташаккули низоми нави баҳисобгирии идоракунӣ муайян карда шудааст. Заминаҳои табдили равишҳои методии ташаккули иттилоотии баҳисобгирии идоракунӣ дар муҳити иқтисодиёти рақамӣ таҳлил карда шудаанд. Амсилаи баҳисобгирии идоракунии ба эътимод асосёфта таҳия карда шудааст.

3. Вазъи муосири ташкил ва пешбурди пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои тиҷоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил карда шуда, имконияти истифодаи воситаҳои муосири коркарди автоматикунонидашудаи иттилоот дар асоси барномаҳои маъмули компютери муҳосибӣ арзёбӣ карда шудааст. Вазъи пойгоҳи иттилоотии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ таҳқиқ карда

шуда, талаботи асосии ҷонибҳои манфиатдор ба пойгоҳи иттилоотии баҳисобгирии идоракунии муайян карда шудааст.

4. Дар асоси таҳлил ва арзёбии имконияти корбурди воситаҳои муосири рақамикунонӣ дар низоми баҳисобгирии идоракунии корхонаҳои тиҷоратӣ исбот карда шудааст, ки баҳисобгирии идоракунии ботадрич ҳамчун пойгоҳи иттилоотӣ барои қабули қарорҳои идоракунии босамар дар асоси методологияи баҳисобгирӣ, банақшагирӣ, бучетикунонӣ, назорат, таҳлили идоракунии ва ояндабинӣ ташаккул ёфтааст. Амсилаи таркиби воситаҳои рақамикунонии баҳисобгирии идоракунии барои татбиқи низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунии дар асоси бастаи нармафзори 1С: ERP ва амсилаи пешбурди якҷояи намудҳои баҳисобгирӣ бо истифодаи ин бастаи нармафзор таҳия карда шудааст.

5. Самтҳои асосии рушди воситаҳои методии баҳисобгирии идоракунии дар шароити иқтисодиёти рақамӣ муайян карда шуда, тартиби истифодаи якҷояи воситаҳои муосири методии баҳисобгирии идоракунии ва бастаи нармафзори муҳосибии 1С: ERP (1С: Бухгалтерия 8.3) таҳия карда шудааст, ки барои таҳкими раванди идоракунии фаъолияти истеҳсолию молиявӣ ва рушди амалии баҳисобгирии идоракунии дар шароити иқтисодиёти рақамӣ имкон медиҳад.

6. Тартиби ташкили низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунии бо дарназардошти иҷрои вазифаҳои баҳисобгирии идоракунии стратегӣ барои корхонаҳои тиҷоратӣ таҳия карда шудааст. Методикаҳои пешбурди баҳисобгирии идоракунии стратегӣ дар шароити рақамикунонӣ барои корхонаҳои тиҷоратӣ пешниҳод карда шудаанд. Ҳамчунин амсилаи низоми ҳамгирои баҳисобгирии идоракунии ва баҳисобгирии молиявӣ дар шароити рақамикунонӣ таҳия карда шудааст.

Сохтори кори диссертатсионӣ, гузориши мақсаду вазифа, натиҷагирӣ ва мантиқии алоқамандии онҳо, тасдиқ мекунанд, ки муаллиф масъалаҳои гузошташударо амиқ дарк намуда, ҷанбаҳои таҳлили васеи муаммоҳои рушд ва тақомули низоми баҳисобгирии идоракуниро талил намудасст, ки асосҳои назаривию методологиро дар ин самт метавонад тақмил диҳад.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, баррасии натиҷаҳо, хулосаву пешниҳодҳо, рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Ҳаҷми умумии қор 190 саҳифаи матни компютериро ташкил медиҳад ва дорои 22 расм, 10 ҷадвал мебошад.

Муқаддимаи қор ба мубрамият, дараҷаи таҳқиқи илмии мавзӯи таҳқиқотӣ бахшида шуда, мақсад, вазифаҳо, объект, предмети таҳқиқот муайян карда шудаанд.

Дар боби аввал – «Асосҳои назариявӣю методии рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ» моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ва заминаҳои ташаккули он, асосҳои ташаккули низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ, табдили равишҳои методии ташаккули иттилооти баҳисобгирии идоракунӣ дар муҳити иқтисодии рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Зимни омӯзиш ва таҳлили асосҳои назариявӣю ташаккули низоми баҳисобгирии идоракунӣ, унвонҷӯ мавқеи баҳисобгирии идоракунӣро дар идоракунӣ самараноки субъектҳои хоҷагидор муҳим арзёбӣ намуда, ақидаҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣро доир ба ин масъала баррасӣ намудааст. Дар ин замина, дар қадвали 1.1 ақидаҳои муҳаққиқон оид ба мафҳум ва моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ қайд карда шуда, дар охир ақидаи муаллифи диссертатсия оварда шудааст (саҳ. 18).

Дар доираи таҳқиқоти мазкур хусусиятҳои ҳамоҳангии баҳисобгирии муҳосибӣ ва баҳисобгирии молиявӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шуда, муфассал намудани ҳисоби 10730 «Истеҳсолоти нотамо» бо мақсади баҳисобгирии идоракунӣ, барои ҳадафҳои баҳисобгирии хароҷот ва ҳисобкунии арзиши асли аз тарафи муаллиф пешниҳод карда шудааст (саҳ. 22). Инчунин, дар расми 1.1 муаллиф робитаи байни баҳисобгирии молиявӣ, баҳисобгирии истеҳсолӣ ва баҳисобгирии идоракунӣ пешниҳод намуда, таъкид менамояд, ки ки иттилооти дар доираи баҳисобгирии истеҳсолӣ ташаккулёфта оид ба арзиши асли ҳам барои баҳисобгирии молиявӣ ва ҳам барои баҳисобгирии идоракунӣ муҳим аст (саҳ. 32).

Дар диссертатсия ба таърихи истифодабарии техникаи компютерӣ барои коркарди маълумотҳои баҳисобгирии муҳосибӣ, аз ҷумла баҳисобгирии идоракунӣ тавачҷуҳи хоса дода шуда, истифодабарии технологияҳои муосири рақамӣ дар шароити кунунии рушди илму техника ва дастрасии ғаврии иттилоот ва дар ин замина қабули қарорҳои самарабахши идоракунӣ таъкид карда шудааст (саҳ. 37). Унвонҷӯ дар қадвали 1.3 аломатҳои асосии тавсифдиҳандаи баҳисобгирии идоракунӣ бо таъсири рақамикунӣро пешниҳод намудааст, ки ба ақидаи ӯ дар низоми нави баҳисобгирии идоракунӣ субъектҳои иқтисодӣ ташаккул бояд ташаккул ёбад (саҳ. 40).

Муаллиф дар диссертатсия қайд менамояд, ки дар натиҷаи таҳлили муқаррароти назариявӣ ва ҷанбаҳои методии дар адабиёти хориҷӣ пешкашшуда ва амалияи пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои хориҷӣ ва ватанӣ, аҳаммияти амалии рақамикунӣ, интишороти илмӣю ватанӣ дар ин самти таҳқиқот хеле кам буда, корхонаҳои ватанӣ ба чунин таҳқиқот ниёз доранд (саҳ. 56).

Яке аз масъалаҳое, ки дар диссертатсия мавриди таҳлил қарор гирифтааст, дар шароити баҳисобгирии идоракунии рақамӣ истифодабарии мафҳумҳои «маълумот» ва «иттилоот» мебошад ва ба андешаи муаллиф, ин мафҳумҳо аз якдигар фарқият доранд. Чи тавре муаллиф тасдиқ менамояд, маълумот ин иттилоот набуда, унсурҳои муайянкунандаи иттилоот мебошанд ва танҳо бо имконияти истифода ҳангоми ҳалли ин ё он масъалаи идоракунӣ маълумот ба иттилоот табдил меёбад (саҳ. 62).

Яке аз пешниҳодҳои арзишманди таҳқиқоти диссертатсионӣ ин пешниҳоди эътимоднокии иттилоот аз манбаҳои гуногун ва ҳифзи ин иттилоот мебошад, ки муаллиф дар расми 1.5. амсилаи баҳисобгирии идоракунии ба эътимод пешниҳод намудааст, ки намудҳои гуногуни эътимодноӣ дар алоқамандӣ ба баҳисобгирии идоракунӣ муносибатҳои иқтисодии байни корхонаҳо дар муҳити иқтисодиёти рақамии ба эътимод асосёфтаре нишон медиҳад (саҳ. 67).

Дар боби дуюм – «Таҳқиқи амалияи баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ» вазъи ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ, вазъи пойгоҳи иттилоотии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ, имконияти корбурди воситаҳои муосири рақамикунонӣ дар баҳисобгирии идоракунӣ таҳлил карда шудааст.

Боби мазкур ҳамчун таҳлилҳои муаллифӣ арзишманд буда, доир ба масъалаи таҳлилшаванда муаллиф қайд мекунад, ки рақамикунонӣ дар ҳама соҳаҳои фаъолияти ҷомеаи муосир ворид гардида, аз он ҷумла иқтисодиёт ва низоми баҳисобгирии муҳосибӣ низ аз воситаҳои техниकी иртиботӣ самаранок истифода мебаранд.

Муаллиф амалияи пешбурди баҳисобгирии идоракунии ватаниро таҳлил намуда, ақидаи таҳқиқотчиёни ватаниро оид ба масъалаи мазкур баррасӣ намудааст ва қайд менамояд, ки ҳадафи асосии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт ба истифодабарандагони манфиатдор – кормандони тамоми зинаҳои идоракунии субъекти иқтисодӣ пешниҳод кардани иттилооти муфид барои қабули қарорҳои идоракунии самарабахш мебошад ва дар ин маврид рақамикунонӣ дар корхонаҳо раванди гирифтани иттилооти мазкурро суръатнок ва содатар мекунад (саҳ. 75). Раванди пешбурди вазифаҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои таҳқиқшуда тасдиқ мекунад, ки аксари онҳо бояд пешакӣ амсилаи нави тиҷоратии худро таҳия кунанд ва дар расми 2.1. марҳилаҳои татбиқи рақамикунонии баҳисобгирии идоракунӣ бо иҷрои амалиёти муайян дар марҳилаҳои алоҳидаи пай дар пай иҷрошаванда пешниҳод карда шудааст (саҳ. 78).

Пешниҳодҳои овардашуда имкон медиҳад, ки самаранокии идоракунӣ ва фаъолияти минбаъдаи корхонаҳо боз ҳам беҳтар карда шавад.

Дар диссертатсия барномаҳои компютери муҳосибӣ ва имконияти истифодабарии онҳо барои баҳисобгирии идоракунӣ пешниҳод карда шудааст ва муаллиф таъкид менамояд, ки дар мамлакат, дар самти татбиқи технологияҳои рақамӣ бештар ташкилотҳои бонкӣ, ки барномаҳои компютери махсусро истифода мекунанд ва дар корхонаҳои саноатӣ бештар ба назар мерасанд. Дар корхонаҳои ватанӣ бо мақсади баҳисобгирӣ ва ҳисоботи идоракунӣ бештар барномаи Excel истифода бурда мешавад, ки муаллиф дар расми 2.3 Амсилаи омодагии ҳисоботи идоракунӣ бо истифодаи чадвали электронии Excel-ро пешниҳод намудааст ва аз 7 марҳала иборат аст (сах. 82). Истифодабарии барномаи Excel барои таҳияи ҳисоботи идоракунӣ ва марҳалаҳои аз тарафи муаллиф пешниҳодшуда барои қабули қарорҳои фаврӣ ва стратегии корхона мусоидат менамоянд.

Яке аз натиҷаҳои арзишмандии диссертатсия, дар он зоҳир мегарданд, ки дар доираи баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун воситаи қабули қарорҳои идоракунӣ объектҳои нави баҳисобгирӣ на танҳо дар шакли дороиҳо ва сармояи анъанавӣ, балки дар шакли объектҳои, ки қаблан ба доираи баррасии баҳисобгирии идоракунӣ дохил намешуданд, ба мисли сармояи инсонӣ, мизочон ва дигарҳо муайян карда мешаванд. Ҷамаи ин ба доираи фарогирии пойгоҳи иттилоотии баҳисобгирии идоракунӣ тағйирот ворид намуда, тақозо мекунад, ки иттилоот дар бораи объектҳои нави рақамии баҳисобгирии идоракунӣ дар он нуфузи бештар дошта бошад (сах. 97).

Арзишмандии натиҷаи дигари диссертатсия, дар он ифода мегардад, ки дар шароити муосир, вобаста ба рушди баҳисобгирии идоракунӣ пайдо шудани намудҳои нави баҳисобгирӣ дар расми 2.4 тасвир гардидааст, ки ба ақидаи муаллиф онҳо дар шароити иқтисоди рақамӣ пойгоҳи иттилоотии баҳисобгирии идоракунӣ махсус меёбанд (сах. 100). Инчунин дар расми 2.5 - Талаботи асосии ҷонибҳои манфиатдор ба пойгоҳи иттилоотии баҳисобгирии идоракунӣ ба хоҳири қонеъгардонии талаботи молиявӣ ва ғайримолиявӣ ҷонибҳои манфиатдор ҷиҳати қабули қарорҳои идоракунӣ онҳо дар шароити рақамикунӣ иқтисодиёт пешниҳод карда шудааст (сах. 105), ки барои дастрасии иттилоот ба истифодабарандагонии дохилӣ ва муассисони мусоидат менамояд.

Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки имрӯзҳо рақамикунӣ баҳисобгирии идоракунӣ масъалаи муҳим барои ҳар як корхона, новобаста аз ҳаҷм ва соҳаи фаъолияти он буда, барои рақамикунӣ баҳисобгирии идоракунӣ ҳам корхонаҳои соҳибқорӣ хурду миёна ва ҳам корхонаҳои бузург тавачҷуҳ зоҳир мекунанд, аммо таҳқиқоти гузарондаи муаллиф дар

корхонаҳои тичоратӣ нишон медиҳад, ки баҳисобгирии идоракунӣ ташкил карда нашудааст ва воситаҳои мусири рақамкунониро истифода намебаранд (саҳ. 110). Дар расми 2.6 - Саҳми рақамикунонӣ дар ҳалли масъалаҳои идоракунӣ фаъолияти корхона рақамикунонии баҳисобгирии идоракунӣ ба низоми ташкилӣ, равандҳо ва нишондиҳандаҳои тавсифдиҳандаи натиҷанокии фаъолияти субъекти иқтисодӣ таъсири матлуб расонида, дар ҳалли масъалаҳои муҳими идоракунӣ фаъолияти корхона саҳм мегузорад (саҳ. 112). Вобаста ба ин, муаллиф дар расми 2.7 амсилаи таркиби воситаҳои рақамикунонии баҳисобгирии идоракунӣ дар низоми ERP-ро пешниҳод намудааст, ки кори муносиби низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаро таъмин мекунад (саҳ. 116) ва таъкид менамояд, ки дар аксари бастаҳои барномавии муҳосибӣ, ки дар онҳо имконияти ташкил ва пешбурди автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ мавҷуд аст, рақамикунонии пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ метавонад дар асоси амсилаи таҳияшуда ба роҳ монда шавад (саҳ. 118).

Дар боби сеюм - «Дурнамои рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ» рушди воситаҳои методии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ, низоми баҳисобгирии идоракунӣ стратегӣ ҳамчун унсурҳои муҳими рақамикунонӣ дар корхонаҳои муосир мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода шудааст (саҳ. 127-163).

Ин боб натиҷаҳои илман асоснок гардида ва дастоварди илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ мансуб меёбанд. Зимнан, дар диссертатсия исбот шудааст, ки баҳисобгирии идоракунӣ бояд дар корхона тавре ташкил ва роҳандозӣ карда шавад, ки нишондиҳандаҳои тавсифдиҳандаи самаранокии фаъолияти он ба тамоми кормандони барои ноилгардии онҳо масъул ва истифодабарандагони иттилооти дар ҳисоботи идоракунӣ дохилӣ овардашуда фаҳмо бошад ва онро ҳама як хел маънидод карда тавонад. Бинобар ин, ба даст овардани маълумот барои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор, пеш аз ҳама роҳбарони бевоситаи раванди идоракунӣ бояд дар ҳама гуна шакл ва дар доираи ҳама гуна методология имконпазир бошад (саҳ. 127).

Муаллифи диссертатсия тасдиқ менамояд, ки бо истифодабарии барномаи 1С: Бухгалтерия 8.3 таҳия ва тартиб додани ҳисоботи идоракунӣ гирифтани маълумот дар бораи натиҷаҳои молиявии фаъолияти умумии корхона ва ҳам дар бораи натиҷаҳои молиявии воҳидҳои сохтори корхона имконпазир аст ва онро дар расми 3.1 тасвир намудааст (саҳ. 129). Ҳамчунин, дар расми 3.2 ҳисоботи идоракунӣ «Тавозуни идоракунӣ» дар барномаи 1С: Бухгалтерия 8.3 пешниҳод карда шудааст, ки дар он метавон моддаҳои мустақил бо нишон додани манбаи маълумот бунёд карда шаванд (саҳ. 132). Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки нақши асосии воситаҳои методии

баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ дар он ифода меёбад, ки онҳо шакл ва механизми амалкунии низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ ва хосияти ҳамкориҳои зинаҳои гуногуни идоракуниро дар корхона муайян мекунанд. Муаллиф дар ҷадвали 3.1 иттилоот оид ба воситаҳо, афзалиятҳо ва ҳадафҳои идоракунӣ дар зинаҳои гуногуни баҳисобгирии идоракунии корхонаро ҷамъбаст карда, қайд менамояд, ки дар ин маврид, вазъи иқтисодӣ дар намуди низоми нишондиҳандаҳои махсусе ифода меёбад, ки тавассути воситаҳо (қоидаҳо ва тарзҳо)-и методии илми баҳисобгирии муҳосибӣ, менечмент ва таҳлили иқтисодӣ (молиявӣ) ташаккул меёбанд (саҳ. 137).

Инчунин, муаллиф дар ҷадвали 3.2 воситаҳои методии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунониро тафсир намудааст, ки ки истифодабарии онҳо барои рушди пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонӣ имконият фароҳам меорад (саҳ. 140-141). Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки низоми нишондиҳандаҳои мутавозин дар шароити рақамикунонии баҳисобгирии идоракунӣ натиҷаҳои воқеъбинона ва аломатҳои субъективиро барои рушди корхона муттаҳид карда, дуруст муайян кардани дастаи нишондиҳандаҳои баҳисобгирии идоракунӣ ва таҳлили онҳо фаъолияти самараноки кормандон ва корхонаро таъмин мекунанд. Корбурди тадбирҳо оид ба истифодаи нишондиҳандаҳои мутавозин бо истифодаи технологияҳои рақамии муосир имкон медиҳад, ки суръат ва сифати қабули қарорҳои идоракунӣ аз ҷониби роҳбарият ва менечменти корхона баланд бардошта шавад. Он имкон медиҳад, ки тамоми ҷанбаҳои фаъолияти корхона воқеъбинона арзёбӣ карда шаванд ва пешакӣ муайян карда шавад, ки нишондиҳандаҳои асосии ҳисоботи ояндабинӣ то кадом дараҷа ба вазифаҳои дар ин ё он марҳилаи идоракунӣ муқарраргардида мувофиқат мекунанд (саҳ. 142).

Дар натиҷаи омӯзиш ва таҳқиқоти гузарондаи муаллиф оид ба таҷрибаи ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои тичоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон муаллиф ба хулосае омадааст, ки роҳбарон ва мутахассисони корхонаҳо баҳисобгирии идоракуниро бештар ҳамчун низоми баҳисобгирии хароҷот, ҳисобкунии арзиши асли, тақсими хароҷот аз рӯи марказҳои масъулияти молиявӣ, марказҳои хароҷот, макони хароҷот, намудҳо ва воҳидҳои маҳсулоти истеҳсолшаванда тасаввур мекунанд. Вобаста ба ин, дар диссертатсия ақидаҳои муҳаққиқони ватанӣ ва хориҷӣ вобаста ба низоми методологии баҳисобгирии идоракуниро ҷамъбаст ва натиҷагирӣ намуда, дар расми муаллифии 3.3. муҳтавои баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунониро тасвир намудааст, ки дар шароити рақамикунонӣ дар баробари таҳлили стратегии равандҳои тичоратӣ ва

муҳити фаъолият, дар муҳтавои баҳисобгирии идоракунии стратегӣ чунин унсурҳои асосӣ, ба монанди банақшагирии стратегӣ, бучетикунонӣ, назорат, арзёбӣ ва ангега нақши муҳимро мебозанд (саҳ. 149).

Дар ҷадвали муаллифии 3.3 марҳилаҳои татбиқи низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунии дар корхона оварда шудааст, ки вобаста ба таҳқиқоти пешазлоиҳавии он бо дарназардошти муайян кардани методологияи пешбурди баҳисобгирии идоракунии стратегӣ дар шароити истифодаи воситаҳои муосири рақамикунонӣ инъикос менамояд ва дар якҷанд марҳилаҳо бояд анҷом дода шавад, ки муҳтавои амалҳои дар доираи ин марҳилаҳо иҷрошаванда таҳлилу тафсир карда шудаанд. Дар он марҳилаи панҷум - муайян кардани методологияи баҳисобгирии идоракунии таҳияи амсилаи идоракунии корхона - марҳилаи калидӣ дар раванди таҳияи низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунии мебошад. муаллиф тасдиқ менамояд, ки маҳз дар он сохтори комили амсилаи амалкунии низоми баҳисобгирии идоракунии бо дарназардошти иҷрои вазифаҳои стратегии корхона ташаккул меёбад. Дар ин маврид метавонад методикаҳои аллакай мавҷудбудаи пешбурди баҳисобгирии идоракунии интиҳоб карда шаванд, агар онҳо ба иҷрои ҳадафҳои баҳисобгирии идоракунии стратегӣ мувофиқат кунанд, ё методикаи нави баҳисобгирии идоракунии стратегӣ, ки дар он шароити инфиродии фаъолияти корхона ба инобат гирифта шудааст, таҳия карда шавад (саҳ. 155).

Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки ҳоло дар корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон методикаҳои пешбурди баҳисобгирии идоракунии стратегӣ дар шароити рақамикунонӣ вучуд надоранд. Вале дар амалияи хориҷӣ якҷанд чунин методикаҳо маъмул мебошанд, ки корхонаҳои ватанӣ низ онҳоро метавонанд истифода баранд. Бо корбурди методикаҳои муайян корхонаҳои ватанӣ имкон пайдо мекунанд, ки суръати амалисозии низоми автоматикунонии баҳисобгирии идоракунии баланд ва равандҳои тиҷоратии корхонаро ба андозаи назаррас беҳтар намоянд. Дар асоси таҳқиқи адабиёти дахлдор аз байни методикаҳои маъмули ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунии стратегӣ дар шароити рақамикунонӣ муаллиф ду методикаи асосӣ – методикаи «амсила-низом» ва «низом-амсила»-ро интиҳоб карда, тавсиф ва имконияти истифодаи онҳоро дар ҷадвали 3.4 пешниҳод намудааст (саҳ. 156). Истифодабарии ин амсилаҳо барои тақмили методикаи пешбурди баҳисобгирии идоракунии заминаи мусоид фароҳам меорад.

Инчунин, муаллиф хатоҳои имконпазирро ҳангоми татбиқи низоми автоматонидашудаи баҳисобгирии идоракунии стратегӣ дар ҷадвали 3.5 нишон дода, таъсир онҳоро ба низом муфассал кушодааст (саҳ. 158). Ба ғайр аз хатоҳои номбаршуда, муаллиф қайд менамояд, ки дар раванди татбиқи

низомии автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ метванонад хатогиҳои дигар, ба монанди коркарди нокифояи гардиши ҳуҷҷатҳо, коркарди нокифояи ҳадафҳои стратегӣ, нодуруст интиҳоб кардани объектҳои ташаккули арзиши аслии маҳсулот ва пайваста набудани низомҳои автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ бо баҳисобгирии молиявӣ, андозва ғайра қайд карда шудааст. Бинобар ин, таъкид карда шудааст, ки яке аз ҷиҳатҳои муҳими ташкили низомии автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ дар корхона ин ташкили ҳамкориҳои байни намудҳои баҳисобгирии корхона, пеш аз ҳама робитаи баҳисобгирии идоракунӣ бо баҳисобгирии молиявӣ ва баҳисобгирии андоз мебошад (саҳ. 160). Ба низомии муайян даровардани алоқаи байниҳамдигарии намудҳои баҳисобгирӣ бо истифодабарии низомҳои автоматикунонидашудаи муосир барои расидан ба мақсадҳои гузошташуда мусоидат менамояд.

Дар охир, муаллиф дар расми 3.6 низомии ҳамгироии баҳисобгирии идоракунӣ ва баҳисобгирии молиявӣ бо истифодаи бастаи нармафзори 1С: Предприятие 8 (1С: Бухгалтерия 8.3)-ро пешниҳод намудааст, ки барои иҷрои вазифаҳои баҳисобгирии идоракунӣ стратегӣ имконият фароҳам меоранд (саҳ. 161).

Яке аз натиҷаҳои муҳими илмӣ ва арзишмандии диссертатсия пешниҳоди муаллифӣ оид ба истифодабарии дастаи нармафзори 1С: Предприятие 8. Управление производственным предприятием (идоракунӣ корхонаи истеҳсоли) мебошад, ки имкон медиҳад, то тамоми воҳидҳои сохторӣ ва қитъаҳои баҳисобгирии корхонаи истеҳсоли мувофиқи стандартҳои миллӣ ва байналмилалӣ ба муҳити рақамикунонӣ фаро гирифта шуда, низомии автоматикунонидашудаи баҳисобгирии муҳосибии ҳамгиро амалӣ карда шавад. (саҳ. 162).

Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин тавсияҳои, ки аҳамияти назариявӣ-амалӣ доранд, дар хулоса ва пешниҳодҳо оварда шудаанд. (саҳ. 163-170).

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Ақидаҳои асосии назариявӣ-методӣ, асосноккунии ҷанбаҳои назариявӣ – методии рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оиди мукамалгардони низомии баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон сахмгузор мебошанд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсия бо назардошти таҳлилу арзёбиҳои гузаронидашуда, кофӣ будани ҳаҷми кори диссертатсионӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва таълифоти муаллиф эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ мегардад. Дар амалия хулоса ва тавсеаҳо барои

таъбиқи натиҷаҳои кори диссертатсионӣ ва дар асоси таҳлили илмӣ ҷанбаҳои назариявӣ таҷрибавӣ бароварда шудааст, ки аз эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дарак медиҳад. Дар хулоса натиҷаҳои асосии илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ буда, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо дар асоси таҳлили натиҷаҳои илмӣ-амалии таҳқиқот омода шудаанд.

Натиҷаҳои муҳими таҳқиқот аз дар конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ «Иқтисодиёт ва менеҷменти муосир: назария, методология, амалия» (Пенза, 2024), «Иқтисодиёт дар назария ва амалия: масъалаҳои мубрам ва ҷанбаҳои муосир» (Пенза, 2024) ва дигарҳо баҳои мусбат гирифтаанд. Баъзе натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди таълимии зинаи бакалавриат дар ихтисоси «Баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудит» истифода мешаванд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ диссертатсия дар асосноккунии назариявӣ ва методии такмили низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ дар асоси концепсияи ислоҳоти низоми баҳисобгирии муҳосибии ватанӣ ва мутобиқ намудани он ба ба СБҲМ зоҳир мешавад. Самтҳои асосии рушди воситаҳои методии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ муайян карда шудаанд, ки барои таҳкими раванди идоракунӣ фаъолияти истеҳсолию молиявӣ ва баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ дар корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамоянд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки пешниҳод ва тавсияҳои мушаххаси муаллифӣ дар диссертатсия овардашуда, оид ба рушди низоми автоматикунонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ бо истифода аз воситаҳои муосири рақамикунонӣ, истифодаи якҷояи воситаҳои муосири методии баҳисобгирии идоракунӣ ва бастаи нармафзори муҳосибии 1С: ERP (1С: Бухгалтерия 8.3) барои таҳияи идоракунӣ стратегияи корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурдан мумкин аст.

Аҳамияти иқтисодӣ натиҷаҳои диссертатсия дар рушди низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт ва тақомули он мусоидат менамоянд. Ба роҳ мондани низоми муосири баҳисобгирии идоракунӣ, ба раванди оmodасозии ҳисоботи идоракунӣ, инъикос кардани ҳамаи амалиёти хоҷагидорӣ ва пешбурди намудҳои дигари баҳисобгирӣ мусоидат менамояд, ки идоракунӣ самараноки корхонаро дар дар асоси пойгоҳи ягонаи иттилоотӣ таъмин менамояд.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Муқараротҳои диссертатсия барои васеъ намудани аҳамияти иҷтимоии ташкил ва пешбурди

низомии баҳисобгирии идоракунӣ мусоидат мекунад. Яъне, ба корхонаҳои ватанӣ имконият фароҳам мегардад, ки барои муайян кардани пешомадҳо ва маҳдудиятҳо барои тайёр кардани мутахассисон дар соҳаи баҳисобгирии идоракунӣ дар зери таъсири табдили рақамии иқтисодиёт ва равандҳои эволюсионӣ дар рушди баҳисобгирии идоракунӣ чораҳои амалӣ андешанд. Ҷамчунин, имконият фароҳам оварда мешавад, ки барномаҳои муосири коркард ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ таҳия ва амалӣ карда шаванд ва ташкили кори баҳисобгирии муҳосибӣ дар корхона, баланд бардоштани самаранокии меҳнати кормандони муҳосибот таъсири мусбат мерасонад.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Мақолаҳои нашршудаи муаллиф таркиби асосии рисолаи диссертатсияро фаро гирифта, Доир ба мавзӯи таҳқиқот 8 мақолаи илмӣ бо ҳаҷми 4,6 ҷузъи чопӣ (аз ҷумла 4,2 ҷузъи чопӣ аз муаллиф), аз онҳо 6 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда ба нашр расонида шудааст. Инчунин, муҳтавои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсҳои ҷумҳуриявӣю байналмилалӣ баррасӣ гардидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсияи тақризшаванда мутобиқ ба муқаррароти бандҳои дахлдори «Низомномаи шурои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани унвонҳои илмӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30 июни соли 2021, № 267) омода гардида, муқаддима ва бахшҳои он - мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва предмет, фарзия, асосҳои назариявӣю методологӣ, сарчашмаи маълумот ва пойгоҳи таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои он, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба таври муқаммал моҳияти диссертатсияро дар бар гирифтаанд ва асосҳои илмӣю амалии онро дар сатҳи зарурӣ инъикос менамоянд. Ғайр аз ин, меъёрҳои дигари диссертатсия нисбат ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал ва расмҳо, тартиби нигориши феҳристи адабиёт низ ҳангоми навиштани диссертатсия риоя гардидаанд.

Диссертатсия ба талаботҳои «Низомномаи шурои диссертатсионӣ» ва «Тартиби додани унвонҳои илмӣ» аз 30 июни соли 2021, № 267, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, ҷавобгӯӣ мебошад.

Диссертатсия сохтори мантиқан муқаммал дошта, натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф арзиши илмӣ доранд ва метавонанд дар рушди

низомии баҳисобгирии иборакунӣ дар шароити рақамикунонии корхонаҳои тичоратии Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ истифода бурда шаванд.

Камбудиҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ

Дар қатори бартариятҳо таҳқиқоти диссертатсионӣ дорои норасоихо низ мебошад, ки ба онҳо дохил мешаванд:

1. Дар саҳ. 32 муаллиф дар асоси омӯзиши асарҳои мухталифи олимони ватанию хориҷӣ, тафсири муаллифии худро дар расми 1.1. пешниҳод намудааст, аммо мавқеи баҳисобгирии идоракуниро дар ин низом пурра накушодааст.

2. Дар бобҳои якуми диссертатсия моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ва заминаҳои ташаккули он таҳқиқ карда шудааст. Аввалан ақидаҳои олимони муҳаққиқон оиди баҳисобгирии идоракунӣ оварда шуда, баъдан таърихи ташаккули он мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Агар ин таҳлил баръақс мебуд моҳиятан мазмуни зербоб беҳтар мегардид.

3. Дар зербоби 1.2. диссертатсия дар баъзе мавридҳо мафҳуми соҳаи фаъолияти баҳисобгирии идоракунӣ истифода бурда шудааст, ки тасдиқоти иловагиро талаб мекунад (саҳ. 50, 51).

4. Дар расми 2.4 намудҳои нави баҳисобгирии муҳосибӣ дар шароити рақамикунонӣ, ки ба ақидаи муаллиф ба монанди баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун унсурҳои асосии баҳисобгирии муҳосибии ҳамгиро мебошанд, мавқеи онҳо дар ҳамгироӣ пурра кушода нашудааст (саҳ. 100).

5. Дар қадвали 3.5 ҳаҷми имконпазир ҳангоми татбиқи низомии автоматонидашудаи баҳисобгирии идоракунӣ стратегӣ оварда шуда, таъсири ин ҳаҷм ба низом тафсир карда шудаанд, аммо роҳҳои пешгирии ин ҳаҷм, ки метавон онҳоро пурратар кард (саҳ. 158).

Бояд қайд намуд, ки камбудиҳои номбаршуда ба мазмуну муҳтавои диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва сатҳи назариявӣ амалии онро коҳиш намедиҳанд.

Хулоса

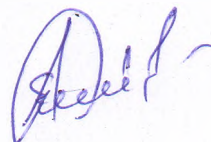
Хулоса, диссертатсия дар сатҳи баланди илмӣ-амалӣ навишта шуда, қори илмӣ-тахассусии анҷомёфта мебошад.

Ҳамин тавр, гуфтан мумкин аст, ки диссертатсияи Сайфиддинзода Самариддин Сайфиддин дар мавзӯи “Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ”, барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 – Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) дар сатҳи зарурӣ омода гардида, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 “Тартиби додани унвонҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти рақами 267 аз 30 июни соли 2021 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва

муаллифи он сазовори дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) - доктор аз рӯи ихтисоси номбурда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

дотсенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ
ва аудити Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон,
номзади илмҳои иқтисодӣ

Раҳимов С.Х.

Имзои Раҳимов С.Х.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон

Чураев Ш.Н.

19.12.2024

(734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хисбони Борбад 48/5, бинои №
2, улоқи 37, E-mail:saidali-tfi@mail.ru., Тел: (+992) 935041740)